

Kuhaantí

Gat Xwéech Nick Alan Foote
ka Jaaxsnée Kelsey Mata
Foote wé at yahaayí has
akaawshixít.

Kaxwaan Éesh George
Davis, Shaksháani Marge
Dutson, Daasdiyáa Ethel
Makinen, L'éiw Tu.éesh
Herman Davis, ka Gooch
Tláa Anne Johnson has
ax'akaawaneek. X'unei

Lingít Shkalneegí Haa
Yátx'i Kagéiyi Yís

Kuhaantí

Copyright © 2023 Tlingit & Haida Indian Tribes of Alaska;
Goldbelt Heritage Foundation
All rights reserved.

Tlingit & Haida Indian Tribes of Alaska
PO Box 25500
Juneau, Alaska 99802
800.344.1432
tlingitandhaida.gov

Goldbelt Heritage Foundation
One Sealaska Plaza, Suite 201
Juneau, Alaska 99801
907.790.1460
goldbeltheritage.org

Library of Congress Control Number: 2023911666

ISBN 979-8-218-23327-3

Lingít translations by Kaxwaan Éesh George Davis, Shaksháani Marge Dutton,
Daasdiyáa Ethel Makinen, L'éiw Tu.éesh Herman Davis, Gooch Tláa Anne
Johnson, and X'unei Lance Twitchell.

Illustrations by Gat Xwéech Nick Alan Foote and Jaaxsnée Kelsey Mata Foote.

Book design by Cedar Group.

Designed in the USA. Printed in Canada.

Lingít Shkalneegí Haa
Yátx'i Kagéiyi Yís

Kuhaantí

Gat Xwéech Nick Alan Foote ka Jaaxsnée Kelsey Mata Foote wé at yahaayí has akaawshixít.

Kaxwaan Éesh George Davis, Shaksháani Marge Dutson, Daasdiyáa Ethel Makinen, L'éiw Tu.éesh Herman Davis, ka Gooch Tláa Anne Johnson has ax'akaawaneek. X'unei Lance Twitchell has du x'éitx akaawshixít.

Yá táakw κúnáχ κuwsí.áat', wé κu.oo woot'éex' áwé has du κusteeeyí.

Κúnáχ néekw tlein κaa kát uwagút, κa yanéekw jeetχ κut κushuwaxeex.

Yá shatk'átsk'u, Saháan yóo duwasáakw, áwé du een.aax'w,
Idakát hás áwé, du náκ has kawdik'éet'.

Yá shatk'átsk'u, Saháan,
kúnáx tuli.aan ka lis'aak.

Tléináx áwé kudzitee.

Yá ǰaa Sháade Hánich,
du tula.aaní a daax̄ yaawadaa,
ǰa wáa sá ǰaa éex̄ dasheeyí,
ách áwé a tóot ajeewatán
áwé has du séek' ǰooníx̄ naǰsateet.

Yá ᑭaa Sháade Háni du séek' Saháan tin
woogoot yá héen x'ayaaxdé.

Du tuwáa wsigóo yá héen yíkdáx si.áat'i héen
kei akawukwaají tle adaná du jíndáx.

«Líl yéi idanaak i jíndáx!»
yéi ayawsikaa Saháan.

«Kei neesagít wé héen yéigi
wé áx' wududlisáayi yé.
Ligaas yéi ᑭeenóogu.»

A gaawút kuwaháa wudasháayi wé Ḳaa Sháade háni du séek'.
Lináalḵi ḵáa aawasháa; aanyádix sitee du xúx.

Hél yeewuyáat' a ítdáx woosh
has wudasháayi, l.ushik'éiyi át
gunéi has du kaadé jiwdigoot.

Wáananée sáwé,
du náalxi yaa shunaxíx.

Yéi yawdudziḱaa, « hél ishḱéitl yeedát ách
áwé i shátch a tugéit wudzígít wé héen yéigi. »

Du shát wanyáax' uwagút du yátx'i teen;
hél du tuwáa ushgú wé l.us hik'éiyi át
has du ḱooḱ yéi uteeyí.

ᑭ'anashgidéix sitee, ch'a aan áwé yak'éiyi át wé
ᑭaa Sháade Háni jeet aawatée, wé kuhaantí Saháan agasháayit.

Ch'a daa sá tlél áṭ dulyeíxí
yéi asnéxch, hél yeewuyáat'i
áwé du tuwáadáx du xúx ka
du een.aax'w tsu wulináalx.

Ch'a yóok', Idakát yak'éiyi
át du jee yan kawdigaa:
yak'éiyi atxá, kaligéiyi
naa.át, ka seit ka kées.

Wé Ƙaa Sháade Háni, daax'oonináx áwé du yéet hás, Saháan áwé has du dlaak'x sitee.

Dáxnáx yateeyi aa, has lináalx,
ƙa dáxnáx yateeyi aa ƙwa
ƙ'anashgidéix has sitee
ƙa tlél has ushxeitl.

Yá dáxnáx lináalxi aa,
yá du éek' hás,
du xánt has ga.aadín áwé,
k'idéin has du daat yawsiták
ka daak yéi oosnéiyh
wé yak'éiyi aa du s'ix'x'i.

Yá k'anashgidéi aa,
tlél k'idéin has du daat yawustaak.

Saháan yéi yaawaḱaa,
«hél aḱ tuwáa usghú wé k'anashgidéi aa
a kaax has aḱaayí wé yak'éiyi s'ix'.

Yá k'anashgidéi ku.oowú
átḱ alayéixi hél k'idéin gugatee.»

Tléix' aa táakw.eetíx' ku.aa ch'a
yák'udáx̄ woonaa áwé du xán.aa.

Aagáa áwé tlél ulnáalx̄, tsu
k'anashgidéix̄ wusitee wé gaaw.

Yéi wduwajée: hél ushxéitl
ách áwé wé k'anashgidéi aa
du éek' hás, tlél tool.aan has
du een, ách áwé yéi woonei.

Kushtuyáx wáa sá lináalx wé káa, has du yáa ayagoonéi!

aas

shaa

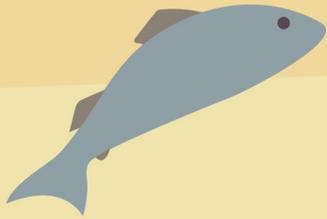
naadaayi héen

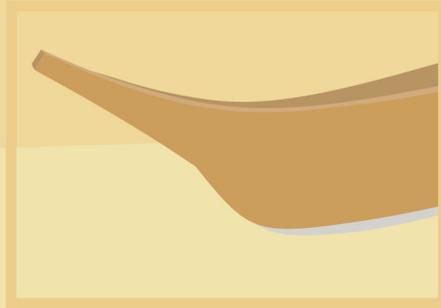
héen yéigi

a_xáa

xáat

yaakw

Ḳaa Sháade háni

seit

ḱákw

Lingít yoo x'atángi
aan sh tóo dultóow át

**Jaaxsnée
Kelsey Mata Foote**

Jaaxsnée Kelsey Mata Foote kei uwawát Lingít Aaní káa, ka kúnáx áwé du daa yéi wuteeyín Lingít kusteeyí, wé Aas Kᵱwáani, xáat héeni, ka daxdaséigu át. Ch'u uwayáa Lingít Aaní yahaax'í ch'a tlákw áwé du jeenáx kanadéich. Adátx'i x'úx' káa at yahaayí akshaxeet ka sh kalneek tsú akshaxeet.

Wé Johnson O'Malley Program ka Sitka Native Education Program jeedáx, Lingít kusteeyí awsikóo ka wududziteen du ji.eetí káa Lingít kusteeyí ka káax'u. Yá Haa Shagóon latseení ch'áagu káax'u ji.eetí tóot wuteeyín, ka has du tuwáadax áwé latseen a tóox atee áwé du yéi jineiyí. Du tuwáa sigóo wuduwa.áx áwé yá Lingít tundatáani ká wududzikóo Lingít kusteeyí daat.

Restoration Magazine-x' áwé yéi jiné, Creative Editor-x sitee, ka a tóonáx áwé Shukát Ku.oo háade náx'i aguxsakóo wáa sá yaa at nanéin yá haa aaní káa, kúnáx áwé a daat yéi s jiné wé Shukát Ku.oo sháa wáa sá has du káx yax agaxtoodéil. Restoration Magazine áwé has du tuwáa sigóo wuduskoowú áwé a daat: Shukát Ku.oo aadé kei kushudu.átch yé, wáa sá kayéil' haa neilx'í yéi kgwatée, aadé l.ushk'idéin yei kudulshátch yé, ká aadé kútᵱ shududlixeexi yé wé Shukát Ku.oo sháax'w (MMIW).

«Lingít kaa jín kajáguᵱ xat sitee. Latseen áwé has du satú yá Lingít ku.oo. Tlax kúdax áwé wé wé tlél k'idéin haa wuskoowú aa wé Lingít sh kalneegí yóo s sh kadliníkt. Tléil has awuskú Haa Kusteeyí. Tlax kúnáx yak'ei áwé x'éigaa át kaa wakshiyeeᵱ yéi yoo dudzineik yá haa daat. Wáa sá ax toowú kligéi Haa Léelk'u Hás áwé ax eeᵱ has dasheeyí yá haa sh kalneegí ka at yahaayí kdushxeedí tín.»

**Gat Xwéech
Nick Alan Foote**

Gat Xwéech áwé du saayí, dleit kaa x'éináx ku.aa Nick Alan Foote. Kaa jín kajáguᵱ sitee Lingít Aanídax áwé hú. Wé Lingít kashxeedí yahaax'ú ashigóok ka aadé at yahaayí kdushxeet yé wé adátx'i sh kalneegí x'úx' káa. Gunéi awshigóok aadé at yahaayí kdushxeet yé du dlaak' Kelsey Mata Foote teen tle has du aaní káa has kuwu.oowún wé Sheet'ká Kᵱwáan, Taant'á Kᵱwáan, ka Áak'w Kᵱwáan.

Lingít tundatáani ka Lingít kusteeyí áwé du ée awsikóo aadé kududziteeyi yé ka yoo akuya.aakwk Lingít tundatáani teen at yahaayí akshaxeet. Wé Johnson O'Malley Program jeedáx áwé Lingít kashxeedí yahaax'ú awshigóok. Áx' áwé Taalyei Esther Shea du ée awlitóow Lingít kusteeyí daat. Hás tsú, wé Sitka Native Education Program du ée at wulitóow ka du éet has wudishée du yéi jineiyí teen.

Seattle-x' kuwa.óo yeedát, ka 2018-x' áwé gunéi a daat yéi jeewanei du ji.eetí awuhooní. Du yéi jineiyí káx kudzitee, ka has du een yéi jiné Bainbridge Island Museum of Arts, National Indigenous Women's Resource Center, ka History Unboxed. «Ax tuwáa sigóo wé yées káa has awuskoowú, kúnáx áwé wé Shukát Ku.oo, tlax kúnáx yak'ei áwé Haa Kusteeyí. A eetéenax haa yatee yáa yagyee. At nané tóonáx áwé woosh jín toolshát yá Haa Léelk'u Hás ka uháan.»

Tlingit & Haida

Goldbelt
Heritage

ISBN 979-8-218-23327-3

9 798218 233273